

ראיון עם הרב גורן

שיחרור מערת המכפלה - חברון

יוסף שרביט:

אנחנו מעוניינים לשחזר את הרגעים הראשונים של ההגעה למערת המכפלה וגם לעמוד במיוחד על מבנה מערת המכפלה, ולבסוף להתייחס לבעייתיות שממשלת ישראל, באותה תקופה, יצרה, כלומר כל הבעייתיות שנוגעת למעמד המשפטי של המערה.

הרב גורן:

אני, כשאני מדבר על מערת המכפלה, אני לא מדבר על הרגעים הראשונים, אני מדבר על זמן רב, למעלה משנה, פרק הזמן בו הייתי הממונה על המקומות הקדושים שתחת הממשל הצבאי, בתוקף תפקידי כרב הראשי של צה"ל.

למערת המכפלה, יש לה היסטוריה משלה.

ביום ששיחררנו את ירושלים, את הר הבית ואת הכותל המערבי, בצהריים, החלטתי לעבור מירושלים לגוש עציון. למה? מפני שידעתי לפי התוכנית האופרטיבית של צה"ל, תוכנית המבצעים, שאנחנו מתכוננים למחרת היום, ביום ה' בבוקר כ"ט באייר, להתקדם לחברון, כדי לשחרר אותה.

היה לי חשבון אישי עם החברונים, וגם לאומי.

זה היה בשנת תש"ח (1948), התחתנתי אז וקרה לנו נס גדול, התחשק לנו לנסוע בשבוע של "השבוע ברכות" לחברון, להתפלל במערת המכפלה, היה כבר לפנות ערב, זה היה נורא לפתע ביקשו לקחת את אישתי בשבי ואותי להרוג. במעמד זה כמעט קפחתי את חיי, אלא שלפתע פתאום מן השמיים קרה לנו נס, הגיח שוטר בריטי אשר עם אקדח שלוף הוציא אותנו והעביר אותנו לבית לחם. אבל היה לי חשבון לאומי שרציתי לפרוע, ובעקבותיו אמרתי בלבי כי אני מוכרח להיות הראשון בחברון, כשם שהייתי הראשון ליד הכותל המערבי. אחרי מלחמת השחרור, קיבלתי אישור להכנס לגוש עציון כדי להוציא את החללים שנפלו בו. ראיתי את אשר עוללו החברונים לאנשים שלנו בגוש; אחרי שהם ניכנעו, אחרי שהם הניפו דגלים לבנים, אחרי שהם חתמו על כניעה עם הלגיון, הלך האספסוף החברוני והרג אותם, אחד, אחד. 164 איש שנותרו בגוש; אחרי כן נאלצתי לחקור, כדי להתיר את העגונות. לכן ביליתי שם הרבה ימים באישור "ועדת שבתת הנשק" ובאישור הממשלה הירדנית. יום אחר יום אספתי את העצמות; הם אפילו לא טרחו לקבור אותם כמו שקוברים בני-אדם השאירו אותם בתעלות הקשר במקום שהרגו אותם, ממש לחיות ולעוף השמים הם פשוט לא הביאו לפה רב, משך שנתיים עד אשר אני ניכנסתי ואספתי אותם אחד, אחד, לכן, היה לי, בלבי על החברונים.

לאחר שחרור ירושלים העתיקה, הלכתי לבקר את קברה של אימי על הר הזיתים. 19 שנה לא יכולתי להיות שם, לא מצאתי את הקבר באותו יום, כי הם הרסו את המצבה, גנבו את האבנים. החלטתי לא להשתאות, אני מוכרח להיות בחברון, בזמן שכובשים את חברון, משחררים את חברון, יותר נכון. הייתי בטוח גם שיהיה שם קרב נועז ביותר, כי החברונים הם היו הרוצחים הגדולים ביותר בארץ ישראל.

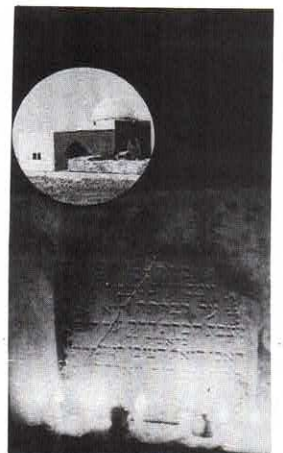
הם ניהלו, הם יזמו והם תכננו את כל הפוגרומים שהיו בארץ. הגמרא אומרת כי "בחברון שכיחי רוצחים", עיר זו עיר מקלט, בה רוצחים שכיחים, ואכן שהו בחברון ערבים רוצחים.

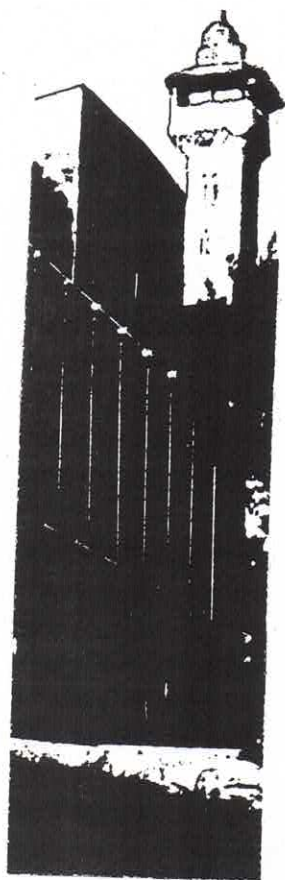
לפנות ערב עזבתי את ירושלים, נסעתי לכוון בית לחם. בשל העובדה שהירדנים זרעו מוקשים הדרך היתה חסומה במשך כל 19 השנה. באתי לשמה, אמרו לי שעדיין הדרך הזאת סגורה, לא ניקו אותה הכוחות שלנו - שכבר נלחמו בבית-לחם. הכרתי את הדרך מפני שנסעתי בדרך הזאת, הם הביאו אותי פעם, כי נישאר לנו הרוג אחד, מן הגוש שמו אברהם חרל"פ. הוא ניפצע בגוש, והעבירו אותו פצוע לבית-החולים הצרפתי שבבית-לחם, הוא מת בבית-החולים, והנזירות קברו אותו בחצר בית-החולים... לא היה אף יהודי שיקבור אותו, אז הם החליטו לקבור אותו עד אשר יבואו להוציא אותו. קבלתי רשות להוציאו משם, הלגיון הירדני הביא אותי לשם. אני הוצאתי אותו לקבורה בירושלים.

בית-לחם היתה כבר בידנו. ולכן היו עוד כמה קרבות קלים. חטיבה 16 של ירושלים התקדמה לכיוון הגוש. אלוף הפיקוד אמר לי להגיע לגוש. אמרתי לו שאני מרגיש חובה להיות הראשון בחברון. "תלון בגוש" השיב לי "ואז תוכל להגיע לחברון בהקדם". חזרתי לפיקוד לפנות ערב כדי להתייחס למספר ההרוגים שהחלו נופלים בכל החזיתות בארץ. להרוגים שנקברו קבורה ארעית. זהוים ובעיות רבות דומות - לכך נתתי הוראות לכל היחידות בארץ. יצאתי ב- 21:30 ושכתי לכיוון "תלפיות", כשהדרך כבר היתה פנויה בכיוון הגוש. אבל לפתע נזכרתי בדרכי לבית לחם מה קורה עם קבר רחל? האם שוחרר קבר רחל? שאלתי את החיילים העוברים ושבים שלא יכלו כלל להתפנות אלי ולהשיב לי. היו יריות מכל עבר, עדיין. החלטתי ללכת לקבר רחל. התקשיתי להכיר את המקום שכן שינו את מראהו החיצוני בעיקר בשל הוספת השער הקיים. הסתובבתי הלך וחזור עם נהגי. חזרתי כמעט עד לגוש ושוב חיפשתי עם נהגי - היינו מצויידיים בנשקי הגנה. ב- 23:00 מצאתי את קבר-רחל אלא שהשער היה סגור עם שרשרת ברזל כבדה מאוד ומנעול. הייתי נחוש החלטה להיכנס לתוך קבר רחל, ויהי מה. הוצאתי פלייר לטפל בשרשרת. עברה למעלה משעה עד אשר פרצתי את השרשרת עם המנעול. הם מצויים בידי בביתי. נכנסתי פנימה דרך שער הברזל החיצוני. פנימה היתה דלת קלה מאוד. שם היה קיוסק. שכרתי את השמשה, בהעדר מפתחות, ונכנסתי. ואחרי כן פרצתי את הדלת הזו שהיתה מאוד קלה לפריצה אלא שבפנים, הדלת, המובילה לקבר רחל, היתה נמוכה וכבדה עד מאוד. ללא כל מפתח. לא ידעתי מה לעשות האם לשבור, לפרוץ את הדלת הזו? לא רציתי לפגוע בדלת הזו שהיתה מעץ יפה מאוד. אז יצאתי החוצה ולפתע פתאום מישו זרק צרור מפתחות על הכביש. מצאתיו מונח על הכביש. הכרתי אותו - היה זה צרור המפתח של קבר רחל שכן הכרתי את הצרור הזה שהיה בידי שמש יהודי שהיה אחראי על ביקורי יהודים בקבר רחל. הערבי השומר של קבר רחל, שהחזיק את הקיוסק, בעודו בעוצר ובעודו גר ממול, זרק את המפתחות מבעד לחלון, בידעו כי לא נותרו כל סיכויים. עשה לי חסד - פשוט פתחתי את דלת קבר רחל. אני זוכר שנכנסתי הנחתי את ידי על קבר רחל ואמרתי "ושבו בנים לגבולם... מנעי קולך מבכי ועניך מדמעה". זה היה בדיוק בחצות הלילה. לאחר מכן קראתי בזהרה, שלעתיד לבוא ישו בו בני ישראל ויתקבצו לארץ ישראל כתיקון רחל, בחצות הלילה.

התקדמתי לגוש עציון, הגעתי ב- 01:30. התחלתי לתקוע בשופר, התפללנו, קראנו את ספר ירמיהו, פרקי תהילים. עד אשר מצאתי מפקד החטיבה. הלה סיפר כי מצאו את תמונתי בארכיון הלגיון הירדני. בו היו כל תמונות קצינים בכירים בצה"ל מאל"מ עד אלופים.

שאלתי את מפקד החטיבה "מתי אנו יוצאים לחברון למען אוכל לדבר עם החיילים, בטרם יוצאים". "עליך לקום בשעה שלוש" - אמר - "כל החיילים יהיו מרוכזים ותוכל על גבי טנק, עם רמקול נייד, לדבר עם החיילים". ישנתי מ- 02:00 עד ל- 02:45. רק בסביבות 05:00 התאפשר לי לדבר עם הכוחות; היה כבר אור, דיברתי עם החי"ר, עם השריון, וכל הכוחות המרוכזים: "חיילים ולוחמים, ברצוני להגיד לכם שני דברים, אנו עומדים היום לשחרר את העיר השניה בקדושתה בארץ-ישראל - עיר האבות, עיר שבה מלכות דוד נוסדה, עיר האבות שקדושתה מיד אחרי ירושלים, והיסטורית, אף, קדמה לירושלים.

נגד מי אנו הולכים להילחם? נגד המרצחים המסוכנים ביותר בארץ - אלה אשר תכננו את כל הפוגרומים, אלה שפגעו ורצחו חיילים ישראלים, כאן על הגבעה עליה אנו עומדים, בדם קר, אחרי שנכנעו וחתמו על כתב כניעה והניפו דגל לבן, כולם כצאן לטבח, ללא נקיפות מצפון ולא קברו אותם, ואני הייתי צריך לאספם מעמדוניהם, לקבורה שנתיים אח"כ. כנגד אלו הנכם הולכים להילחם. אלה שונאי ישראל הגדולים ביותר שיש לנו בארץ זו. בשם ה' תלחמו ותצליחו".

לא התפללתי באותו בוקר כי חשבתי כי אני אתפלל במערת המכפלה. אז קבעתי עם המח"ט להיצמד אל המג"ד צביקה עופר ז"ל, שהיה צריך לפרוץ לחברון. צביקה עופר היה עתיד להיות מושל חברון, עתיד לההרג במרדפים בבקעה.

"הגדוד" - הסביר המח"ט - "יתפרש לאורך הכביש לחברון" והציע להיצמד לכח הזה ולמפקדו. אני מחפש את צביקה עופר ולא מוצא אותו. התגנב בליבי החשש שהמח"ט מבקש להיות הראשון לפרוץ לחברון להשאיר אותנו מאחוריו. אני לא אוהב להיגרר אחרי מישוהו אני אוהב להיות הראשון. אני הבטחתי לעצמי את זאת כבר בשנים עברו. עם הנהג שלי החילותי לנסוע במכונית שלי, שהייתה מצויידת באזעקה. בעזרתה הצלחתי לעבור את כל המחסומים. ירדתי עם המכונית בליווי הג'יפ שלי. ראיתי טור של טנקים, של חי"ר, טור ג'יפים, הסיירת תוך שאני חולף על פניהם בהתקדם המכונית שלי לעבר חברון - הסיירה מאוד סייעה בידי. נהגי הסב תשומת ליבי כי אנו הראשונים בטור לעבר חברון. עודדתי אותו שמא הוא מפחד. כשהגענו ליד חלחול בדרך, כל הדגלים המונפים היו לבנים. לא היה דגל ירדני אחד מתנופף. בהגיענו לחלחול על בית בן שלוש קומות התנופף דגל ירדני. אמרתי - "איזו חוצפה!" הוריתי לנהג לעצור. "אעלה למעלה" - אמרתי - "ואסיר את הדגל הירדני". השיב לי: "עלולים להרוג אותך הרב גורן, אלוף בצה"ל, אני אוריד את הדגל והרב יחפה עלי". אמרתי לו: "לא, לא, אתה עוד צעיר, עוד לא הקמת בית בישראל. אני ממילא מבוגר ולך יש עוד זמן לחיות". עליתי על הגג, הורדתי את הדגל תוך חיפוי מלמטה. הדגל הירדני בביתי, באוסף המפורסם שלי. המשכנו ונכנסנו לתוך חברון. ומוצאים את עצמנו ברחוב הראשי של מבואות חברון. מכל המרפסות, סמרטוטים לבנים, סדינים לבנים, איש לא ברחובות, קבעו לעצמם עוצר; בהמשך אספר לך על הערב האחרון אצל ה"חלילים", החברונים הערבים.

חברון שוחררה ללא יריות, זולת היריות שאני יריתי. לקחתי את העוזי שלי ויריתי כמה צרורות, להודיע כי חברון שוחררה והיא בידנו. כשירינו, המעט שהיו במרפסות התחבאו ותפסו מחסה. ירינו להודיע לשמים, כי אנו בחברון ותו לא. ארע הדבר בלב חברון, בצומת השוטר, ברחוב הראשי בחברון. אמרתי בלבי - הדבר הראשון שעלינו לעשות זה לנסוע למערת המכפלה, יש לי חשבון עם מערת המכפלה. אבל שכחתי את הדרך אליה במיוחד ששינו את הדרכים בתוך חברון. לפתע ניבט מבעד לחלון נער ערבי, אמרתי לו לבוא אלי. משהביע חשש פיתתי אותו בשוקולד ושאלתי אותו היכן "קבר איברהים"? אמר לי שיראה לי את המקום, אך בקשני להחזירו לביתו, שכן, אלו רגעי עוצר. השבתי בהן. לקחתי במכונית ונסענו הישר למערת המכפלה.

בהגיענו התרגשות גדולה אחזה בי, במיוחד משהגעתי ל"מדרגה השביעית" הידועה לשמצה. עליתי עד למעלה בצד הצפוני של המערה - נתברר לי, שהשער סגור. דפקתי בדלת בחזקה. "אפתח אל באב" הוריתי, "פתחו את הדלת". חשדתי שיש בתוך המערה ערבים. הם לא יפקירו את המערה וישאירוה ריקה כך. שמעתי קול האומר מבפנים: "מפיש מפתח" - אין לנו מפתח. הכיצד אין לכם מפתח ואתם נמצאים בפנים?! - חשדתי. "מי סגר אתכם מבחוץ?" שאלתי לאחר מכן נתחוויר לי כי הדלתות ננעלו מבפנים ע"י בריחים. למעשה יכלו לפתוח את הבריחים ללא כל מפתח. שוב הוריתי "פתחו את הדלת", לא שמעתי כל מענה ואז פתחתי באש על מנעול השער. עד היום אפשר לראות את החורים על דלת השער שנורתה.

כך - חשבתי - נפרץ המנעול, אלא שהיו בריחים שמנעו את פתיחת הדלת. כמה פעמים הואקף ביקש לסתום את החורים האלה וביקשתי ממושל חברון שימנע מהם. כל קציני המערה מכנים את החורים האלה "החורים של הרב גורן".

"אין קול ואין עונה ואין קשב" לנוכח היריות שיריתי. התחלתי לעשות סיבובים מסביב למערה שמא יימצא חלון, דרכו אוכל להיכנס. כל החלונות היו סתומים. לא רציתי לפרוץ שמשות. הייתי גם עלול בכך להודיע מהיכן אני נכנס. חששתי שמא ישנו מילכוד או דבר דומה זכרתי את מערת המכפלה, מאז שנת תר"ץ לאחר פוגרום תרפ"ט עת באתי לאזכרה של בחורי "ישיבת חברון", ומאז כלולותי עת ביקרתי עם הרבנית גורן. כל סיבובי וחיפושי לא הועילו. שערים נעולים, סורגים מכל עבר, חיילי צה"ל עוד לא הגיעו, הייתי יחידי עם הנהג שלי.

רציתי, עד מאוד, לתלות דגל על מערת המכפלה. הגעתי לחברון בסביבות 06:00 בבוקר. הדבר נמשך עד קרוב ל- 08:00 ועוד לא התפללתי ורציתי להתפלל בתוך המערה. החלה סבלנותי לפקוע. פתאום מצאנו ברזל שעמו נסינו להפיל את השערים. לא צלח הדבר בידנו. לבסוף שמענו טרטור של טנק. היה זה הטנק הישראלי הראשון. היה להם מוט ברזל, עמו פתחנו לבסוף את השערים. כמו כן לקחתי מהטנק דגל ישראל. הדגל הזה, שרצו לתלות על העיריה של חברון, בקשתי לתלות על מערת המכפלה. דגל זה לקחו הטנקיסטים מן ה"קישלה" קרוב לשער יפו, בירושלים. אישה יהודיה שגרה בשכונה סמוכה, הכינה את הדגל הזה עבור מגדל דוד. דגל זה הובא לחברון. עליתי על הצריח של הטנק "שרמן" ותליתי את הדגל.

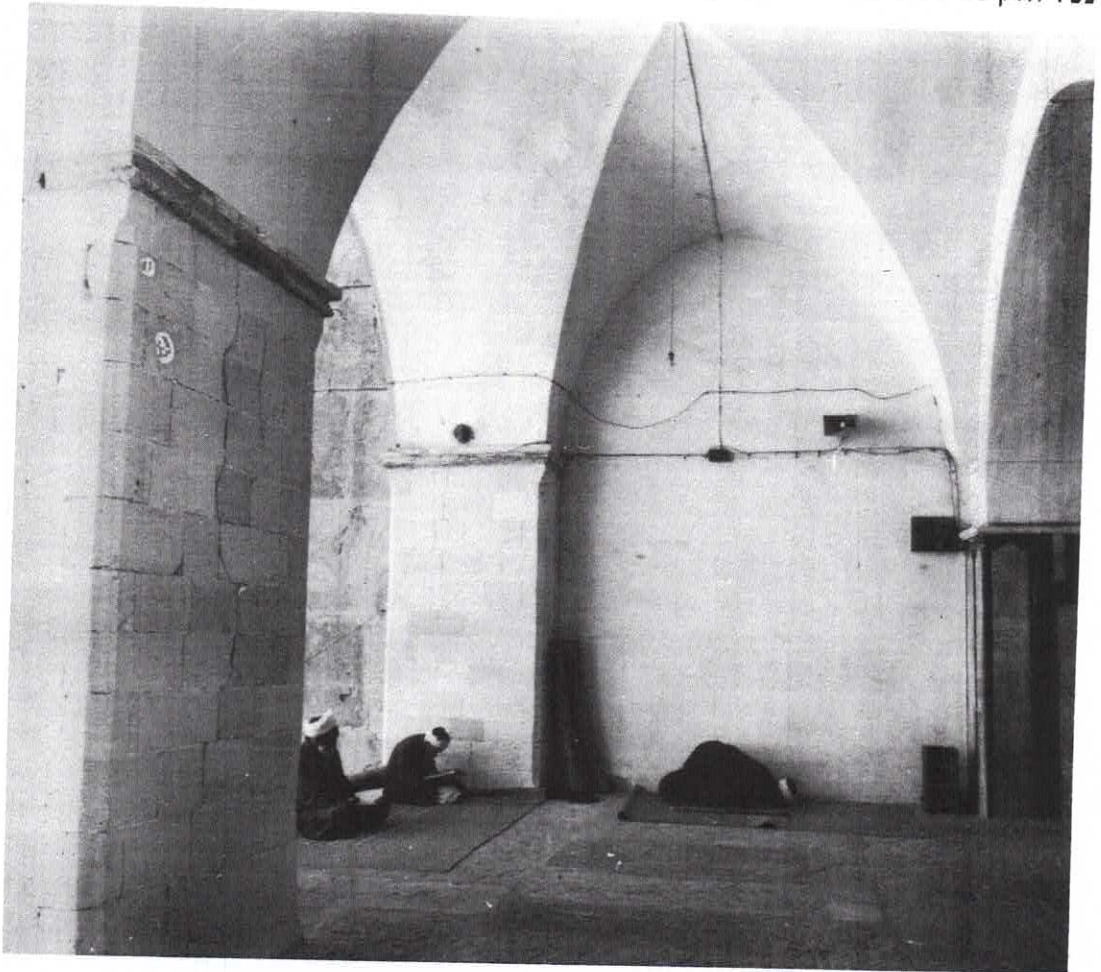
הם קבלו הוראה להקיף את חברון ועזבו את המקום. בעזרת מוט הברזל, הוצאנו את השערים מציריהם והפלגנו. מצאנו שני ערבים. אחד מחזיק צרור מפתחות גדול. כעסתי עד מאוד. ושנית חששתי מאוד: היו במערה שטיחים יקרי ערך של משי היו כלי זהב; חששתי כי אם יהא הפקר, מקום המערה, יחול איבוד שליטה ועלולה לתחולל גניבה של חפצים יקרים, ע"י החיילים. חשתי אחראיות. לו פתחנו עם מפתח, יכולתי לנעול, כלעומת שפתחנו; אבל כעת המערה פרוצה.

הנהג שלי אמר כי יש להרוג את האויב הזה. אמרתי לו: "יום גדול היום, יום של תשועה, לא יישפך דם במערה". הנהג סטר על לחייהם על שלא פתחו את המערה. לקחתי את צרור המפתחות - השמור בידי - הנחתי תפילין ותקעתי בשופר. קראתי פרשת "חיי שרה" - פרשת קניית מערת המכפלה. בתום התפילה הגיעו שני שליחי ראש העיר ג'עברי, שמע כי מצויים קצינים רמי דרג - ביניהם אלוף - והוא מבקש להיכנע. השבתי כי במערת המכפלה - מקום קדוש - אין אדם נכנע לאדם, כולנו נכנעים לקב"ה. ושנית מספיק שתיכנע לרב סרן, אין סיבה שתיכנע לאלוף. הוריתי לשליחים כי ראש העיר ישאר בעיריה "יש לי חשבון איתו" הדגשתי. "שימתין עד שאגיע", הוריתי.

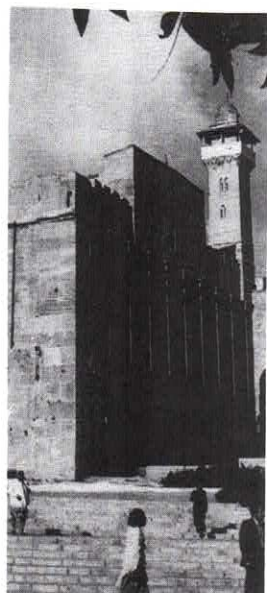
חששתי לעזוב את המערה, שמא יפרצו בה כל מיני אנשים בלתי רצויים. חששתי כי "חטיבת ירושלים" תכנס למערה וישרור אי סדר. לקחתי את שני הערבים והשארתי בכתב הוראה לכל חייל, בה אני אוסר על כל חייל להיכנס אלא אם כן הוא מלווה בקצין. כאשר הקצין יהא אחראי על הסדר במערה. כך היצלתי את המערה מאי סדרים.

בבוא הזמן אאסור על הערבים להיכנס במשך 40 יום, טענתי בפניהם שהם גרשו אותנו מהמערה 1200 שנה, הם לא יורשו להיכנס 40 יום. במשך התקופה זו קיפלתי את כל רכוש הואקף והשבתי לבעליו; כמו כן הכנסתי את "חיל הנדסה" לערוך שינויים במערה ולפקוד את תוכה ופנימיותה. כמו כן קבעתי את מקום בית הכנסת. לא רציתי לבחור "באולם יצחק" בשל ריבוי כתובות מהקוראן, מציאות המנבר, המחראב, לא רציתי כי נחוש נוכחים במסגד. אמרתי כי נסתפק ב"אהל אברהם". הבאתי "לאהל אברהם" ארון קודש, מאוחר יותר. [לקראת ערב, אכן, חזרתי לירושלים, בעיקר לשם טיפול בבעיית זהוי חללים, ברמה הארצית. בברכי לירושלים פגשתי את שר הביטחון משה דיין. חשתי תחושה לא נוחה על כי הוא נוסע לחברון ולמערת המכפלה, אותן אני בדיוק עוזב; ועל כן החלטתי להעביר לחברון מלשכתי ספרי תורה, תשמישי קדושה ל"אהל אברהם"; זהו ספר התורה, שעתידי להישרף בפוגרום שחוללו ערביי חברון, בתשל"ו, ביום כיפור. ספרים אלה יוחלפו בעטיין של מעשי קריעה ושריפה אלה.] לאחר שדאגתי, כי באותו יום יוסדרו הסדרים הבסיסיים במערה, למען לא יופר הסדר ולא תופקר המערה, פנינו לעיריה שם מצאנו המג"ד צביקה עופר ז"ל הי"ד. ראש העיר והקאדי של חברון היו מצויים שם, כמו כן, מזכיר העיריה, בנוכחות חיילים, מנסחים את כתב הכניעה. ניסחו אותה בערבית.

משתרגמוה לאנגלית - לא מצא הנוסח חן בעיניי שכן הדבר לא הזכיר כניעה ללא תנאי, ועל כן הוריתי לנסח כתב כניעה ללא תנאי. שאלתי את ג'עברי אם הוא מסכים לחתום. השיב כי אין לו ברירה. אמרתי שיש לו בהחלט ברירה לא לחתום. וכמובן שעדיף לחתום. בידי מצויה הטיוטה הראשונה של כתב הכניעה. אמנם אין זה היה בסמכות של רב ראשי לצה"ל לנהל דו שיח בהקשר לכניעה אלא שהייתי בעל הדרגה הגבוהה ביותר. צביקה עופר ז"ל היה סגן אלוף. על כל פנים שמעו לקולי, לא נשאלה שאלה מעין זו כמו בידי מי הסמכות. היינו בתקופה מיוחדת במינה: שבנו לחבלי ארץ אבות. בעודי מכין את כתב הכניעה, ראיתי כי ג'עברי מאוד נפחד. לדבריו היה משוכנע כי יוציאוהו להורג... על סמך זה שהיה מפקד כוחות הבלתי סדירים החברונים, במלחמת השחרור ועל סמך האפשרות, כי נטל חלק ברצח 164 חיילי גוש עציון, שנכנעו. אלא שעובדתית ידוע כי הציל 11 חיילי צה"ל. מספר

שבועות לאחר מכן כבר נתקיימה חתונה לנוכח מערת המכפלה - חתונה של 8 חיילים. ג'עברי ביקש ממני, באותו מעמד, מזכרת. נתתי לו "תפילה לפני יציאה לקרב", שהכנו לקראת פרוץ מלחמת ששת הימים. ביקש שאחתום בצד השני. כתבתי: "כן יאבדו כל אויביך ה'". מששאלתי את ג'עברי על ארועי אמש - ערב שיחרור חברון - השיב "ישבנו ישיבה לילית - ננקטו שלוש דעות: דעה אחת אמרה להילחם עד טיפת הדם האחרונה נגד צה"ל - אם כי ידעו כי המלחמה אבודה עבורנו; דעה שניה סברה לברוח, לעבר הירדן כל עוד שצה"ל לא חסם את הדרך; אני סברתי כי יש להיכנע - ואני הכרעתי את הכף; ולכן קבלתם את חברון ללא ירייה". השבתי לו כי "דווקא אין זה נכון, כי לא היו יריות, שכן יריתי

לאות, כי אל העיר באנו. הוא היה גאה בכך שבזכות גישתו, לא נשפכה אף טיפת דם בחברון. בכ"ט באייר אחה"צ, בשובי ממערת המכפלה לירושלים - הייתי צריך להמשיך בטיפול בזיהוי החללים. פגשתי את משה דיין בדרכו לחברון. עלו בליבי חששות, כי יכלכל את הצעדים, הקשורים למערת המכפלה, לטובת הערבים ובוז תהיה נסיגה מההשגים שהשגתי. אמנם היה מתנופף דגל ישראל על המערה, אולם לא היה עוד כל סימן יהודי פנימה - כגון בית כנסת, ספרי תורה, סידורים חומשים וכו'. עוד באותו לילה ממשרדי במטכ"ל לקחתי ארון קודש, ספר תורה ותשמישי קדושה. ביקשתי להיודרו ולקבוע עובדות ולדאוג כי אכן יישמר במערה הסדר הראוי, באמצעות קצין אחראי על המערה. ב"אהל אברהם" הוכנסו כל הפריטים האלה, כבר אור ליום שישי ל' אייר; ביקשתי מ"חיל הנדסה" לכסות את כל השטיחים; במשך החודש בו "חיל הנדסה" פעל לשם שיפוצים במערה, נסגרה המערה לערבים זולת "עזרת הנשים" שלהם. עד אשר משה דיין פגש בג'עברי ובקאדי של המערה ועשה עמם הסכם; סופר לי על הסכם זה על ידי משה דיין בכנסת ביום בו נחוג הנצחון של מלחמת ששת הימים. "הוסכם כי תנתן להם בחזרה מערת המכפלה" אמר. אחזה בי תדהמה. קיבלתי הוראה בכתב משר ביטחון והרמטכ"ל, יצחק רבין, לפיה:

- (א) עלי להוריד את הדגל מן המערה המהווה מסגד מוסלמי.
- (ב) עלי להוציא את ספר התורה וארון הקודש ואביזרי הקודש מן המערה.
- (ג) בתוקף תפקידי כממונה על המקומות הקדושים תחת הממשל הצבאי, עלי להורות ליהודים הנכנסים למערה לחלוץ את הנעליים כנהוג במסגדים.

לא האמנתי למראה עיני. עליתי מייד למשה דיין והבהרתי לו דברים קשים מאוד. האם ידוע לך כי הנך מסגיר את המקום השני בקדושתו בארץ ישראל - מערת המכפלה, המקום שנקנה ע"י אברהם אבינו, בו במשך אלפי שנים התפללו יהודים בבית כנסת ששהה בתוך המערה, עד אשר נאסרה עלינו הכניסה כליל ע"י הממלוכים. עם ישראל לא יסלח לך, אין זה מסגד, הם הפכו מקום יהודי למסגד ואף לכנסיה ושוב למסגד. זו זכותנו להישאר כאן, שכן שבנו אל מקום יהודי שנשדד ממנו. הוספתי ואמרתי - "על הדגל לא אתווכח איתך - אדוני השר - אף על פי שלפי דעתי על הדגל להוסיף ולהתנוסס מעל המערה, אני לא אוריד את הדגל אבל אם תשלח קצין להורידו לא אצא למאבק על כך; אולם לגבי שתי ההוראות הנוספות - לא אתן להוציא את ספר התורה, לא את ארון הקודש ולא אתן כי יחלצו נעליים בהכנס יהודים למערה. אמנם במקורות שלנו גם מי, שהיה נכנס לבית כנסת ול"הר הבית" היה חולץ נעליו (כך מודגש בירושלמי). מסופר יום אחד כי נגנבו נעלי מתפלל והצטער על כך שבא להתפלל, מכאן הלכו ותקנו כי מותר להתפלל בנעליים בתוך בית הכנסת. מכיוון שאתה מבקש להדגיש בזאת את אופיה של המערה, כמסגד מוסלמי לא ארשה ולא אתן".

היו לו דרכים משלו לנהל ויכוחים עם כל האלופים. היה מאפשר לדבר, ואכן דברתי שעה וחצי על מערת המכפלה - ההיבטים ההיסטוריים שלה ועל מקומה בתודעה היהודית אחרי הר הבית. חשבתי כי שכנעתי, אלא שעל מפתן הדלת, שב והתעקש כי אמלא הוראותיו האמורות. הודעתי לו מפורשות כי לא אקיימן ובוז אני מסרב פקודות אלה. עזבתי את המשרד שלו במנוסה. במשרדי נסחתי מכתב למשה דיין. האמנתי כי מכתב זה ישנה את דעתו באורח מוחלט. למחרת, לפנות ערב, קבלתי מכתב מהמטכ"ל ובו תיקון שתי ההוראות האחרונות, לפיו ביצוען נדחה עד להוראה חדשה... ואמנם מאותו יום החל להצר צעדי באשר לנהולי את סדרי מערת המכפלה; הורה כי עלי להימנע מלהתפלל בקול רם במערת המכפלה וכי עלי לבוא אליה כאדם פרטי. כמוכן שנהגתי כפי שאני מבין. אלא שנעשתה מערכת היחסים בינינו מתוחה.

משה דיין שלח סרן להוריד את הדגל מעל המערה. קצין זה עתיד לההרג בתאונת דרכים מספר ימים מאוחר יותר. עוד כשהיה בחיים בקשתי את הדגל, בתמורה ביקש תנ"ך מהודר, שנתתי לאלופי צה"ל. כשנהרג בקשתי את הדגל מאלמנתו. מפאת מקוריותו מאוד היה חשוב לי לקבל את הדגל. עד היום לא קבלתי.

היו לי תוכניות להיכנס לתוככי המערה הפנימיים; כדי למנוע חיכוכים עם הואקף בקשנו להיכנס

מבחוץ דרך בור ענק המצוי דרומה למערת המכפלה. חשבתי, כי יוקם בית כנסת, ממנו נוכל להיכנס לאולמות התת קרקעיים של המערה. ואכן הבאנו כלים מתאימים, קומפרסורים. אלא שנכזבה תוחלתנו, משנתגלתה מטרת עבודתנו. המושל קיבל מערבים מידע על מעשינו, הלה העביר את המידע למשה דיין והאחרון הורה להפסיק לאלתר את העבודות. משה דיין, באופן קבוע, נקט עמדה השוללת כל מעשה מצדנו, שנועד לקדם את אחיזתנו במערה. אלו ימים, שכבר הותרה הכניסה לערבים ושבה המערה לשגרה, בה היא מתפקדת כמסגד מוסלמי לכל דבר. ידעו כי שר הביטחון יעמוד לצדם ויעניק להם גיבוי ואט אט החלו להתגבש זמני תפילה. משה דיין התעקש, כי בימי שישי לא נורשה להתפלל במערת המכפלה. מעבר לעקרון ברזל זה, חלוקת הזמנים היתה נתונה לשינויים גדולים מאוד, מיום ליזם. לולא מאבקנו כבר בימים הראשונים של שיבתנו למקום - ספק אם יכולנו להתפלל ולהיכנס כיום: דבר שנראה לנו מובן מאליו. לולא נלחמנו בשצף קצף, היו מחזירים אותנו למצב "המדרגה השביעית". משה דיין ביקש, למעשה, להשוות את מעמדה של מערת המכפלה למעמד הר הבית; הרוצה לקרא רומן על הר הבית הרשות בידו, המעוניין לקרא פרקי תהילים ייעצר לאלתר. כל עוד הינך מתייחס כאל אתר תיירותי, אותו הינך פוקד כתייר - הרשות בידך. לא כן אם תתייחס אל האתר כאל מקום תפילה יהודי, שכן, לדידו, היה זה מסגד מוסלמי. אדרבא, עודד את הביקור התיירותי. אבל כשנתכוונו לדוגמא - להניח קופות צדקה לשם "ברך הבית", לא איפשר בידנו.

הבעיות הראשונות המשמעותיות החלו "בימים הנוראים". שכן יש שנפלו בימי שישי - ימים אסורים להיכנס בהם למערת המכפלה; נתגלו מכשלות בדרך לתקיעה בשופר - אבל ב"ה לבסוף נתנהלה תפילה כדבעי. עד שנכנסו לתמונה בפסח אותה שנה "מתנחלי חברון", שנטלו על כנפיהם את המאבק על מעמדה של מערת המכפלה.

משלא צלחה ידי להיכנס לתוככי האולמות הפנימיים של המערה מבחוץ, שבתי בנסיונותיי הפעם - מבפנים. דרך האפיריון ב"אולם יצחק". היו לי חששות כי חפירותיי עלולות לפגוע בשלמות מבנה המערה. עוד לא נבדק כראוי חוזק הכתלים של המערה ועל כן פניתי למקומות שהיו מעל לכל ספק מתאימים. חששתי מקשיי נשימה בשל מחסור בחמצן. על כן ביקשתי למצוא חליפה מתאימה שאפילו "מלאך המוות" לא יוכל לה. שוב, משנתגלו מעשיי, משה דיין הוריד הוראות חמורות, אישיות, נגדי שנועדו להניא אותי מלהמשיך בחפירותי.

זהו איפוא חלקי בפרשת המערה בהיותי משרת בצה"ל. לדאבוני בפוגרום של שנת תשל"ז, במערת המכפלה, נשרף ארון הקודש ונקרע ספר התורה, שהכנסתי בתום מלחמת ששת הימים. מיד עם היוודע דבר הפוגרום, כרב הראשי לישראל, הפעם, לקחתי ספר תורה, שאני תקווה כי עוד קוראים בו במערת המכפלה. סידרתי את הלוויית הגווילים של ספר התורה לתוך בית העלמין היהודי אשר בחברון. אלא שאלו ימים אחרים ותקופה חדשה.

ללוא המאבק הנחוש שלנו, היינו היום מחוץ למערת המכפלה כמו שאנו היום מחוץ להר הבית.

